

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТНОГО СКЛАДУ

Ремінська Ю. Ю.,

*студентка 4-го курсу юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
«Право – це все те, що істинне і справедливе.» В. Гюго*

Основоположне місце в системі конституційного права займає інститут конституційно-правового статусу людини і громадянина, забезпечення якого є першочерговою метою діяльності держави та міжнародної спільноти в цілому.

Актуальність теми дослідження обумовлена, по-перше, природою конституційно-правового статусу людини і громадянина, а, по-друге, тією специфікою взаємовідносин, які виникають між людиною, суспільством і державою.

Враховуючи актуальність обраної теми, *метою* дослідження є проведення комплексного аналізу теоретичних основ конституційно-правового статусу людини і громадянина, підходів до визначення його поняття та елементної структури.

Проблематиці правового статусу людини і громадянина приділялась увага в рамках одразу декількох галузей права, зокрема, загальної теорії права та конституційного права. Серед науковців, предметом дослідження яких є окремі аспекти конституційно-правового статусу людини і громадянина, необхідно відзначити К. Арановського, М. Баймуратова, М. Вітрука, Л. Воєводіна, К. Волинку, М. Козюбру, А. Колодія, В. Кучинського, О. Лукашову, І. Магновського, М. Матузова, А. Олійника, В. Перевалова, В. Погорілка, П. Рабіновича, Ю. Тодику, М. Хавронюка, В. Чиркіна, Н. Шукліну та ін. Так, монографії М. В. Вітрука «Загальна теорія правового положення особистості» [4], К. Г. Волинки «Правовий статус особи та гарантії реалізації прав і свобод за Конституцією України» [5], О. В. Марцеляка «Інститут омбудсмана: теорія і практика» [8], колективна монографія працівників лабораторії дослідження теоретичних проблем прав людини юридичного факультету Львівського національного університету імені І. Франка «Права людини й оновлення конституції України» [9] становлять великий теоретичний інтерес для розробки нових теорій конституційно-правового статусу людини і громадянина, вдосконалення вітчизняного законодавства.

В теорії конституційного права особлива увага приділяється питанню розмежування правового статусу людини і громадянина, конституційного та конституційно-правового статусів людини і громадянина. Правовий статус людини і громадянина є категорією універсальною, яка складається із сукупності різноманітних елементів,

що характеризують становище конкретної людини у суспільстві, визначають ступінь її взаємодії з іншими людьми та державою в цілому [15,123]. Тобто правовий статус за своєю природою є поняттям родовим для конституційного та конституційно-правового статусів людини і громадянина. Враховуючи галузеву можливість конституційно-правового статусу людини і громадянина можна дійти до висновку, що він є поняттям ширшим, ніж конституційний статус людини і громадянина, адже регулюється він не тільки Конституцією України, а й іншими джерелами галузі конституційного права[1, 212].

Вивчення природи конституційно-правового статусу людини і громадянина органічно включає дослідження існуючих у вітчизняній і зарубіжній теорії підходів до його визначення. Зокрема, цікавим видається підхід М. І. Хавронюка, який конституційно-правовий статус людини і громадянина тлумачить як закріплене в конституції становище людини і громадянина в суспільстві і державі. Особливість такого закріплення пояснюється існуючими у суспільстві відносинами власності і характером праці, формою державного правління та політичним режимом [11,79]. Як встановлену Конституцією України та іншими законами систематизовану сукупність «юридичних параметрів» розуміє конституційно-правовий статус людини і громадянина Н. Г. Шукліна. Зазначені параметри визначають й конкретизують фактичне становище людини і громадянина в суспільстві на визначеному етапі суспільно-політичного розвитку самої держави [13,94]. Поряд із усіма характеристиками, наведеними вище, конституційно-правовий статус людини і громадянина необхідно розуміти як сукупність тих переваг та незручностей, які обумовлені дією норм усього конституційного законодавства [3,89].

Визначивши поняття конституційно-правового статусу людини і громадянина, необхідно розкрити його юридичну конструкцію. В загальному вигляді до структури конституційно-правового статусу людини і громадянина включаються наступні елементи: правосуб'єктність, права, свободи та обов'язки людини і громадянина, гарантії їх здійснення та реалізації, відповідні правові принципи та громадянство. Однак, деякі дослідники виділяють додаткові елементи конституційно-правового статусу людини і громадянина. Так, А. Ю. Олійник та А. М. Колодій виокремлюють такий елемент конституційно-правового статусу людини і громадянина як статусні правові норми і правові відносини та юридичну відповідальність[7,149].Юридичну відповідальність до структури конституційно-правового статусу людини і громадянина також відносить Ю. М. Тодика[14,153] та А. З. Георгіца[6,88].К. В. Арановський зазначає про необхідність виокремлення ще одного елементу конституційно-правового статусу людини і громадянина – заборон, з якими безпосередньо пов'язана юридично-значуща

поведінка людей [2, 342-343]. Як було зазначено вище, Н. Г. Шукліна замість елементів конституційно-правового статусу людини і громадянина використовує поняття так званих «юридичних параметрів», до яких вона відносить: громадянство, правоздатність, принципи, права, свободи, обов'язки та їх гарантії [13,94].

Плюралізм підходів до визначення елементного складу конституційно-правового статусу людини і громадянина спостерігається й у працях багатьох інших конституціоналістів. Зокрема, О. В. Марцеляк взагалі виокремлює дві групи елементів конституційно-правового статусу: 1) основні елементи; 2) додаткові елементи. Першу групу складають елементи, які окреслюють загальну правоздатність суб'єкта, його права і обов'язки, а також гарантії їх діяльності. Додатковими (факультативними) елементами конституційно-правового статусу автор називає: 1) місце в системі органів держави; 2) форми реалізації прав і обов'язків, а також прийняті при цьому акти чи вчинені дії; 3) відповідальність [8,43-45]. О. Лукашова такі елементи як громадянство та правосуб'єктність взагалі не включає до структури конституційно-правового статусу людини і громадянина, адже зазначені поняття, враховуючи їх правову природу, є необхідною передумовою загального правового статусу. Стосовно юридичної відповідальності, вчена пропонує розглядати її виключно як другорядний (вторинний елемент) щодо обов'язку, який у свою чергу виступає поряд із правами та свободами одним із основних (первинних) елементів конституційно-правового статусу людини і громадянина [10,91-95].

Підсумовуючи вищенаведене, відзначимо, що конституційно-правовий статус людини і громадянина – це закріплене в основному законі держави і галузевих нормативно-правових актах становище особи та її зв'язки із суспільством і державою безпосередньо в процесі реалізації взаємних прав і обов'язків. Елементна структура конституційно-правового статусу людини і громадянина є складною, універсальною і в той же час комплексною. Тому, на наш погляд, можна погодитись із відомим українським вченим О. В. Скрипнюком, який включає до структури конституційно-правового статусу людини і громадянина такі елементи, як: 1) загальні принципи конституційно-правового статусу людини; 2) інститут громадянства; 3) інститут правового статусу іноземців, осіб без громадянства та інших осіб, які законно перебувають на території України; 4) інститут прав людини; 5) інститут гарантій прав людини; 6) інститут обов'язків людини і громадянина; 7) інститут правомірною обмеження конституційних прав людини [12, с.197]. Водночас, варто зауважити, що структура конституційно-правового статусу людини і громадянина є конструкцією динамічною і може зазнавати змін в залежності від розвитку прав і свобод людини і громадянина, механізмів їх реалізації

й захисту не тільки на загальнодержавному, але й на міжнародному рівні.

Тому актуальним вбачається подальше дослідження наукових положень проблемних аспектів конституційно-правового статусу людини і громадянина, його юридичної конструкції.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми конституційного права України: Підручник / За заг. ред. проф. Олійника А. Ю. – К.: Видавничий дім «Скіф», 2012. – 552 с.
2. Арановский К. В. Государственное право зарубежных стран: Учебное пособие / К. В. Арановский. – Москва: ИД «Форум», ИНФРА-М, 2000. – 488с.
3. Баймуратов М. Правовий статус людини і громадянина в конституціях держав Східної Європи: порівняльно-правовий аналіз конституцій та їхнє співвідношення з міжнародними стандартами // Вісник Центральної виборчої комісії: Загальнодержавне офіційне, нормативно-правове, інформаційне видання / Центральна виборча комісія. – Київ, 2006. – № 1. – С. 89-93
4. Витрук Н. В. Общая теория правового положения личности. – М.: Норма, 2008. – 448 с.
5. Волинка К. Г. Правовий статус особи та гарантії реалізації прав і свобод за Конституцією України / К.Г. Волинка. – Київ: ДІНІТ, 1998. – 34с.
6. Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник для студ. юридичних спеціальн. вищ. навч. закл. / А. З. Георгіца; Мін-во освіти і науки України; Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Тернопіль: Астон, 2003. – 432с.
7. Колодій А. М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підручник для студентів вищих навч. закладів та працівників місцевого самоврядування / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник; МОНУ. – Київ: Правова єдність; Всеукраїнська асоціація видавців, 2008. – 352с.
8. Марцеляк О. В. Інститут омбудсмана: теорія і практика: Монографія / О. В. Марцеляк; МВС; Нац. ун-т внутрішніх справ. – Харків: Національний ун-т внутрішніх справ, 2004. – 450 с.
9. Права людини й оновлення Конституції України: Колективна монографія / Праці лабораторії дослідження теоретичних проблем прав людини юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. – Львів: Малий видавничий центр юридичного факультету Львівського

- національного університету імені Івана Франка, 2011. – Вип. 5. – 184 с.
10. Права человека: Учебник / Под ред. Лукашева Е. А. – Москва: Норма-Инфра – М. – 1999. – 573с.
 11. Рабінович П. М. Права людини і громадянина : Навчальний посібник / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – Київ: Атіка, 2004. – 464с.
 12. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання / О. В. Скрипнюк. – Х.: Право, 2009. – 468 с.
 13. Совгиря О. В. Конституційне право України: навчальний посібник / О.В. Совгиря, Н. Г. Шукліна: МОНУ. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 632 с.
 14. Тодька Ю. Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине / Ю. Н. Тодька. – К.: Концерн «Издательский дом «Ин Юре», 2001. – 368 с.
 15. Халфина Р. О. Общеучение о правоотношении / Р. О. Халфина. – М., 1974. – 351с.
- Науковий керівник: Ковалко Н. М., к. ю. н., доцент кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.